

Сиводєд І.С.

Національний університет «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ДОПИТУ СВІДКІВ ТА ПІДОЗРЮВАНИХ ОСІБ У ЗЛОЧИНАХ, ПОВ'ЯЗАНИХ З УМИСНИМИ ВБИВСТВАМИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ БОЙОВИХ ДІЙ

Стаття присвячена аналізу наукових підходів щодо визначення поняття «допит свідків та підозрюваних осіб» стосовно осіб, які скоїли злочини, пов'язані з умисними вбивствами військовослужбовців під час проведення бойових дій. Розглянуто проблеми формування криміналістичної теорії дослідження особливостей допиту свідків та підозрюваних осіб під час розслідування умисних вбивств військовослужбовців. Підкреслено практичне значення вказаної теорії в організації розслідування умисних вбивств військовослужбовців у побудові методичних рекомендацій із досудового розслідування даної групи кримінальних правопорушень. Правильна тактична організація допиту свідків, потерпілих, підозрюваних є важливим чинником, що впливає на отримання об'єктивної інформації про обставини скоєння вбивства військовослужбовців, з'ясування характеру дій або бездіяльності з боку винних осіб, умов, що сприяли вчиненню такого кримінального правопорушення. Результати його проведення є підставою для здійснення додаткових слідчих (розшукових) дій, як-от додатковий огляд, одночасного допиту двох раніше допитаних осіб, слідчих експериментів, судових експертиз тощо. Запропонований авторський розподіл свідків на групи. Деталізовано обставини, що, відповідно до Кримінального процесуального кодексу, підлягають з'ясуванню у процесі допиту під час розслідування умисних вбивств військовослужбовців. Запропонований та деталізований алгоритм дій слідчого на етапі підготовки до допиту. Особливої уваги криміналістів потребує дослідження особливостей допиту підозрюваних осіб. Розроблено рекомендації для слідчого щодо проведення одночасного допиту двох і більше осіб. Обґрунтована необхідність розвитку теоретичних положень, формування методичних рекомендацій щодо особливостей допиту підозрюваного, свідка, потерпілого, оскільки це має велике значення для розслідування правопорушення щодо вбивства військовослужбовця, з'ясування всіх обставин та розкриття цього особливо тяжкого злочину.

Ключові слова: умисні вбивства, кримінальне правопорушення, криміналістична характеристика, кримінальне провадження, досудове розслідування, криміналістична методика та тактика, допит свідків та підозрюваних, бойові дії.

Постановка проблеми. Допит та встановлення свідків – це найбільш поширені та найефективніші методи отримання доказової інформації під час розслідування кримінальних правопорушень, зокрема й злочинів, пов'язаних з умисними вбивствами військовослужбовців під час проведення бойових дій.

Водночас потрібно враховувати, що життя та здоров'я військовослужбовців, задіяних у проведенні операції об'єднаних сил, кожного дня наражаються на небезпеку.

Тому доцільно розглянути можливість проведення відповідного допиту із застосуванням положень ст. 225 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України – проведення допиту під час досудового розслідування в судовому засіданні за участю слідчого судді, оскільки

існує ймовірність небезпеки для життя і здоров'я свідка та потерпілого, а також інші обставини, що можуть унеможливити їх допит у суді або вплинути на повноту та достовірність показань.

Аналогічним чином не варто зволікати із проведенням допиту підозрюваного, оскільки особа, що вчинила особливо тяжкий умисний злочин – позбавила життя іншу людину, військовослужбовця, за усвідомлення невідворотності покарання, пов'язаного з її відбуванням на строк від 8 до 15 років або довічно у місцях позбавлення волі, намагатиметься різними шляхами уникнути відповідальності, адаптуватися під обстановку вчинення злочину, намагатиметься видати вбивство за самогубство (суїцид), необережне поводження зі зброєю, нещасний випадок, змоделювати відповідну версію.

Такі показання підлягають детальній перевірці з подальшим проведенням слідчих експериментів, судових експертиз тощо.

За таких обставин проведення допиту свідків та потерпілих слідчим, прокурором має бути своєчасним та добре організованим.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

На думку М.В. Салтевського, переважна частина робочого часу слідчого присвячена процедурам підготовки, проведення та фіксації результатів допиту [1]. Як уважає О.С. Саїнчин, постійно є необхідність оновлення й удосконалення тактичного арсеналу слідчого, адже не завжди можливе досягнення мети допиту, наявна нагальна потреба в поглибленні й оновленні знань про тактику злочинної діяльності [2].

За даними літератури, допит – це передбачена кримінальним процесуальним кодексом слідча дія, суть якої в одержанні слідчим чи прокурором від особи (потерпілий, підозрюваний, очевидець, обвинувачений, експерт) свідчень про значущі для кримінального провадження обставини [3; 4]. Порядок проведення допиту, документування його результатів визначено у ст. ст. 224–226, 232, 351–354, 356 КПК України [5], де відбулась заміна поняття «очна ставка» на «одночасний допит двох і більше осіб», що не може не викликати дискусії. Також серед згаданих норм не віднайдено чіткого опису використання для фіксації допиту технічних засобів (фото- та відеозйомки).

Багато науковців (криміналісти, процесуалісти) вивчали аспекти організації і проведення допитів (О.Я. Баєв, Р.С. Белкін, О.М. Васильєв, В.Г. Гончаренко, В.Г. Лукашевич, О.Б. Соловійов, М.В. Салтевський), а проблематику здійснення допитів у процесі розслідування умисних вбивств розглядали В.Г. Гончаренко, Л.Г. Удовіка, В.Т. Нор, І.І. Когутич, О.С. Саїнчин та інші. Варто зазначити, що, незважаючи на вагомий внесок згаданих учених, поза увагою криміналістів-науковців залишаються питання, що потребують вирішення.

Постановка завдання. У даній роботі ставиться за мету формування теоретичних положень та криміналістичних рекомендацій щодо якісного здійснення допиту підозрюваного, свідків, потерпілого в режимі обмежених часу, сил та засобів, його своєчасного та повного проведення з використанням можливостей застосування слідчого експерименту для перевірки й уточнення показань, а також обов'язкового проведення допиту осіб, показання яких мають вирішальне значення для з'ясування обставин кримінального провадження, слідчим суддею на стадії досудового

розслідування з використанням технічних засобів фіксації, оскільки така можливість може бути втрачена внаслідок особливостей обстановки бойових дій та можливого форс-мажору, до якого варто віднести залучення військовослужбовця та виконання ним обов'язків військової служби під час операції об'єднаних сил.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Дана слідча (розшукова) дія має велике практичне значення для розслідування та розкриття злочину – умисного вбивства військовослужбовця.

Під час розслідування умисних вбивств військовослужбовців, за вимогами КПК, у процесі допиту підлягають з'ясуванню такі обставини: факт учинення вбивства військовослужбовця; причини й обставини, які цьому сприяли; особи, які відповідали за дотримання проведення конкретної антитерористичної операції; можливість відвернення (запобігання) настання шкідливих наслідків від учиненого умисного вбивства військовослужбовців у період або після бойових дій.

Результати допиту (ступінь досягнення цілей) залежать від таких чинників, як: ступінь обізнаності слідчого щодо факту умисного вбивства військовослужбовців і обставин, що встановлюються; наявність, причини та рівень гостроти конфлікту між слідчим і допитуваним; умови й атмосфера допиту; досвід і уміння слідчого щодо застосування тактичних прийомів допиту.

Загальновідомо, що свідків найчастіше доводиться допитувати слідчому. О.С. Саїнчин запропонував такий розподіл свідків на групи [2, с. 594–784]:

1. Свідки зовнішнього прояву злочину.

1.1. Свідки – очевидці злочинної події, які повідомляють про факт виявлення умисного вбивства військовослужбовців. Такими заявниками можуть бути як посадові особи/військовослужбовці, так і звичайні громадяни.

1.2. Свідки – очевидці злочинної події та її наслідків: а) свідки-очевидці, що дають показання про спостереження злочинної події (частіше звичайні громадяни); б) свідки-очевидці, які безпосередньо брали участь у бойових діях разом із потерпілим. Це особи, які безпосередньо бачили подію злочину та разом з потерпілим брали участь у процесі проведення бойових дій/бойового чергування, особи, які усували наслідки бою, надавали першу допомогу потерпілому й іншим особам, лікарі медичних установ.

Такі категорії свідків переважно дають правдиві та повні показання, доцільно проводити їх допит у першу чергу (за місцем їх фактичного перебування). Допит таких осіб проходить у спо-

кійній, безконфліктній ситуації, етап вільної розповіді переважає над етапом запитань і відповідей.

2. Особи, які стали свідками загибелі військовослужбовців.

2.1. Свідки, яким відомі обставини загибелі військовослужбовців, але вони не могли оцінювати дії певних суб'єктів як кримінально карані.

2.2. Свідки – службові особи/військовослужбовці: а) командний склад військової частини, які давали наказ на проведення бойових дій. Наприклад, особи, що були присутні під час віддання злочинного розпорядження; особи, які володіють інформацією про факти можливості/неможливості виконання бойового завдання; б) особи, які обслуговують механізми, технологічні лінії, де був потерпілий, чи відповідали вони технічним вимогам, чи мали місце раніше збої в роботі бойової техніки, за яких обставин відбувалася подія бойової втрати військовослужбовця; в) свідки із числа військового командування підрозділу, у якому проходив службу потерпілий, у яких з'ясовують порядок організації бойового чергування; г) відповідність наказу про застосування зброї в разі раптового початку бойових дій із боку терористичних угруповань; г) хто розпорядився направити загиблого до міста бойових дій; д) чи існує причинно-наслідковий зв'язок між наказами командування військового підрозділу та втратою військовослужбовця під час бойових дій.

Оскільки такі свідки в подальшому у процесі кримінального провадження можуть отримати статус підозрюваних, їхні показання будуть визнані недопустимими доказами, відповідно до п. 6 ч. 2 ст. 87 КПК України [5].

3. Працівник правоохоронних органів військової служби правопорядку Міністерства оборони України, який, можливо, був одним із перших залучений до затримання підозрюваних осіб, мав змогу на місці бойових дій дати оцінку того, що трапилося, яким чином поводитися представники командування та підозрювані особи. У процесі допиту цих осіб необхідне уточнення даних, які особивинні або причетні до вчинення злочину, яким способом було вчинено злочин, чи є сліди злочину.

4. В окрему групу варто виділити осіб, які залучені до проведення слідчих дій як поняті, технічні помічники, допоміжний персонал та яких у подальшому можна допитати як свідків. Метою допиту їх є перевірка достовірності відомостей відповідно до протоколу окремої слідчої (розшукової) дії, уточнення окремих деталей проведення такої дії [6].

5. За необхідності як свідки можуть бути допитані особи, які брали участь у розслідуванні, фахівці [7].

6. До окремої групи варто віднести осіб, які можуть дати характеристику особи підозрюваного, описати зв'язки, спосіб його життя, охарактеризувати поведінку на службі та у близькому оточенні, дати дані про джерела його доходів, вказати на схильність до вживання алкогольних напоїв та наркотичних речовин, виявити можливі конфліктні відносини між потерпілим та підозрюваною особою [8; 9].

Оскільки розслідування вбивств військовослужбовців мають деяку специфіку, слідчий повинен ретельно підготуватись до допиту свідків, урахувати обставини скоєння злочину, обстановку, особливості обсягу спеціальних знань та навичок, якими вони володіють [10].

Уважаємо за доцільне рекомендувати слідчому на етапі підготовки до допиту такий алгоритм дій:

- а) засвоєння спеціальної військової термінології;
- б) ознайомлення з особливостями бойового режиму несення військової служби потерпілим;
- в) вивчення змісту нормативних документів військової частини, що регламентують бойову діяльність;
- г) встановлення кола обставини, з яких потрібно одержати інформацію від свідків;
- г) визначити свідків, які підлягають допиту, та встановити черговість їх виклику;
- д) про свідків під час їх допиту необхідно встановити таку інформацію:
  - про їхню освіту;
  - їхню кваліфікацію;
  - досвід за військовою спеціальністю;
  - посаду, службову залежність від командування військової частини;
- е) з'ясувати питання під час допиту та їхню послідовність;
- є) скласти протоколи допитів та додатки до них.

Для встановлення часу події злочину можуть слугувати деякі часові орієнтири, як-от день народження свідка, офіційне свято, час зміни наряду або проведення військової операції тощо. Водночас варто пам'ятати, що місце події в зоні проведення операції об'єднаних сил може змінюватися в результаті обстрілів, бойових дій, облаштування бліндажів, взводних опорних пунктів, ліній оборони.

Крім того, потрібно враховувати, що життя та здоров'я військовослужбовців, задіяних у проведенні операції об'єднаних сил, кожного дня наражаються на небезпеку, а це є обставиною, яка може унеможливити їх подальший допит у суді.

Тому за таких підстав, коли свідок, наприклад, може звільнитися зі Збройних сил України у зв'язку із закінченням контракту, піти

у відпуску, разом із військовою частиною відбутися в інше місце за ротацією військових підрозділів, варто намагатися *використовувати можливості ст. 225 КПК України* щодо проведення допиту свідка, потерпілого під час досудового розслідування за участі слідчого судді, зокрема й з виїздом на місце [5; 7].

Інколи, після першого допиту підозрюваного, виникає потреба повторного допиту. У такому разі слідчому необхідно виконати попереджувальні дії, які допоможуть зняти напруженість у підозрюваного: пояснити причини виклику на повторний допит, створити атмосферу довірливих стосунків, налагодити позитивний психологічний контакт. Доцільно використовувати тактичні прийоми: чергувати швидкий і повільний темп допиту, створювати психологічні «пастки», відвертати увагу від певних фактів, уміти «підставитися» під необхідні питання, раптові пред'явлення доказових фактів, використовувати широкий спектр спеціальних знань [10].

Висновки. Правильна тактична організація допиту свідків, потерпілих, підозрюваних є важливим чинником, що впливає на отримання об'єктивної інформації про обставини скоєння вбивства військовослужбовців, з'ясування характеру дій або бездіяльності з боку винних осіб, умов, що сприяли вчиненню такого кримінального правопорушення.

Результати його проведення є підставою для здійснення додаткових слідчих (розшукових) дій, як-от додатковий огляд, одночасного допиту двох раніше допитаних осіб, слідчих експериментів, судових експертиз тощо.

Тому, на нашу думку, потрібно вживати подальших заходів щодо розвитку теоретичних положень, формування методичних рекомендацій стосовно особливостей допиту підозрюваного, свідка, потерпілого, оскільки це має велике значення для розслідування правопорушення щодо вбивства військовослужбовця, з'ясування всіх обставин та розкриття цього особливо тяжкого злочину.

Список літератури:

1. Салтевський М.В. Взаємодія слідчого з працівниками підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність. *Вісник Львівського університету. Серія «Юридична»*. 2013. Вип. 57. С. 315–321.
2. Саїнчин О.С. Кримінально-правова характеристика та основи розслідування умисних вбивств. Херсон ; Одеса : Гельветика, 2018. 928 с.
3. Шепітько В.Ю. Криміналістика : енциклопедичний словник (українсько-російський і російсько-український) / за ред. В.Я. Тація. Харків : Право, 2019. 560 с.
4. Кримінальний процес : підручник / Ю.М. Грошевий та ін. ; за ред. В.Я. Тація та ін. Харків : Право, 2013. 824 с.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України. Харків : Одісей, 2017. 360 с.
6. Барвенко В.К. Особливості допиту свідків і підозрюваних осіб зі злочинів, пов'язаних із порушенням правил охорони вод. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2018. Вип. 34. С. 94–97. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2018_34_23.
7. Про організацію взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень : наказ МВС України від 14 серпня 2012 р. № 700. *Офіційний вісник України*. 2012. № 84. С. 3408.
8. Про оперативну-розшукову діяльність : Закон України від 2 лютого 1992 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 22. С. 303.
9. Методичні рекомендації щодо особливостей проведення допиту свідка, потерпілого під час досудового розслідування / О.О. Юхно. URL: <///C:/Users/User/Downloads/GXBmIzhodruk6nDsGzUh7FtXSNRHfhv.pdf>.
10. Саїнчин О.С. Теоретичні основи розслідування умисних вбивств. Психологічний портрет серійного вбивці : монографія. Оттава, Онтаріо, Канада, 2019. 760 с.

Syvodied I.S. PECULIARITIES OF WITNESSES AND SUSPECTS INTERROGATION IN CRIMES RELATING TO ALLEGED THREE-DEGREE MURDERS OF MILITARY SERVICEMEN IN ARMED CONFLICTS

This article is devoted to analysis of scientific approaches to defining a concept of “witnesses and suspects interrogation” concerning persons that committed crimes relating to three-degree murders of military servicemen in armed conflicts. We have studied the problems of formation of criminalistics theory for the study of peculiarities of witnesses and suspects interrogation in the course of investigation of alleged three-degree murders of military servicemen. We have singled out the practical meaning of the above theory in organisation of investigation of alleged three-degree murders of military servicemen in the course of guidelines development on

pre-trial investigation of the above group of crimes. Proper tactical organization of interrogation of witnesses, victims, suspects is an important factor influencing the receipt of objective information about the circumstances of the murder of servicemen, finding out the nature of actions or omissions by the perpetrators, the conditions that contributed to such a crime. The results of its conduct are the basis for additional investigative (search) actions, such as additional examination, simultaneous interrogation of two previously interrogated persons, investigative experiments, forensic examinations, etc. The author's division of witnesses into groups is offered. The circumstances that, according to the Criminal Procedure Code, are to be clarified during interrogation during the investigation of premeditated murders of servicemen are detailed. The algorithm of actions of the investigator at the stage of preparation for interrogation is offered and detailed. Forensic scientists need special attention to the study of the peculiarities of the interrogation of suspects. Recommendations have been developed for the investigator to conduct simultaneous interrogation of two or more persons. There is a need to develop theoretical provisions, form guidelines on the specifics of interrogation of a suspect, witness, victim, as it is important to investigate the murder of a serviceman, clarify all the circumstances and solve this particularly serious crime.

Key words: *three-degree murders, criminal offences, criminal characteristics, criminal proceedings, pre-trial investigation, criminal methods and tactics, witnesses and suspects interrogation, armed conflicts.*